

UMUM TA'LIM MAKTABNING SINIF O'QUVCHILARDA, MUSIQIY
SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Muxamedziyanov Kamil Taxirovich

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Musiqa ta'limi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida musiqiy savodxonlikni shakllantirish usullari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich, musiqa, savodxonlik, media, temp, ritm.*

Аннотация: *В данной статье рассказывается о методах формирования музыкальной грамотности у учащихся начальной школы.*

Ключевые слова: *начало, музыка, грамотность, средства массовой информации, темп, ритм.*

Annotation: *This article talks about methods of forming musical literacy in elementary school students.*

Key words: *beginning, music, literacy, media, tempo, rhythm.*

O'quvchilarga musiqa haqida beriladigan barcha bilim va tushunchalar o'z xususiyatiga ko'ra musiqa savodi doirasiga kiradi. Jumladan, musiqa-san'atining muhim bir turi sifatida hayotdagi real voqelikni tovushlar vositasida ifoda eta olishi, uning ifoda vositasi (til, nutq), janrlarga oid turlari, tuzilishi, ijro uslublari, ijrochilik turlari, cholg'u asboblariga tegishli tasnifiy xususiyatlar musiqa savodining asosiy tarkibini tashkil etadi.

Musiqa savodxonligida musiqiy tovushlar va ularning cho'zimidan boshlab, atamalar, sur'at (temp), usul (ritm), o'lchov, intervallar, alterasiya, dinamik belgilar, oddiy musiqa shakl, janrlari, major hamda minor ladlarigacha bo'lgan nazariy bilimlar haqida tushuncha beriladi.

O'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama yetuk qilib tarbiyalashda musiqa darslari va musiqiy tarbiya alohida ahamiyat kasb etadi. Bu borada musiqa muallimlari asosiy e'tibor boshlabg'ich sinf o'quvchilarini ma'naviy va ma'rifiy jihatdan yetuk bo'lishlariga qaratish muhim vazifalardan biri hisoblanadi, ayniqsa qo'shiq o'rgatish jarayonida badiiy ijodkorlikni tarbiyalashga e'tiborni qaratish o'ta muhim vazifalardan biri bo'lib hisoblaiadi. Respublikamiz prezidenti Sh.Mirziyoyev musiqa madaniyati o'qituvchilarini ya'ni shu kasb egalarining imkoniyatlarini chuqur his qilgan holda, yosh avlodga musiqiy ta'lim berish zarurligiga alohida e'tibor qaratib, ularga zarur shart-sharoitlar yaratib berish haqida maxsus farmon chiqardi.

Ma'lumki, o'qituvchilar biror bir musiqa asarni erkin tahlil qila olmaydilar, yohud dastlabki mashqlarda qo'lga kiritilgan natijalarni keyingi mashqlarda ishlatishga qiynaladilar. Kuylash malakalari orasidagi bog'liqlikni esa yaxshi sezmaydilar. Bunday hollarda bevosita darsning samarali kechishida, mahlum bir asarni sifatli kuylashda ancha qiyinchiliklar tug'diradi. Shu sababli ham o'quvchilar orasida «qayta kuylash mashqlari» usulida qo'llash darkor. Bu usulning 2 sharti mavjud bo'lib, har ikkalasi bir - biri bilan o'zviy aloqadorlikka ega.

Birinchi, o'quvchi kuylayotganda aynan qilish va qanday ijobiy natijaga erishishi mumkin bo'lgan puxta va aniq bilimga ega bo'lishlik bo'lsa, ikkinchi, nimaga erishganini har bir mashqning qanday natija berganini, shuningdek, qanday xatolarga yo'l qo'yilganligini bilishlikdir. Shu yo'sinda qo'llanilayotgan keyingi mashqlarda esa bevosita ushbu xatolarni bartaraf etish, tuzatish, sof va tiniq kuylashga qaratilgan bo'lishi kerak.

Ma'lumki, musiqaning tavsifiy mazmunini his etishdagi eng muhim jihatlaridan biri lad birikmasi hisoblanadi. Lad (parda, modus) turli balandlikka ega bo'lgan tovushlarning o'zaro bog'liqlik tizilmasi. Musiqa asarlari major va minor lادلari asosida yozilishi o'quvchilarga tushunarli bo'sin uchun, ularni yorqin, bardam, xushchaqchaq, tantanavor (major), yumshoq, mayin, yoqimli, mungli (minor) kabi nisbiy so'zlar bilan izohlab berish birmuncha avzallik kasb etadi.

Buning uchun o'qituvchi beshta nota yo'lining ahamiyatini qo'yidagicha izihlab berishi kerak: nota yo'li nota yoziladigan o'rindir. U doskaga nota yo'lini chizib ko'rsatar ekan, chiziqdar sanog'I boshlanadigan joy-eng pastki chiziqni ko'rsatadi. Notalar ana shu chiziqlarda, chiziqdar orasida yozilishini qo'yidagi to'rtlikdan foydalangan holda tushuntirishi mumkin.

Do, re, mi, fa, sol, lya, si,	Chiziqdar-nota yo'li
Yozilishlar besh chiziqda.	Bilganlarga qiziq-da!

Notalarning uzun-qisqaligi, baland-pastligi, lad, tonallik, qisman payzalar va shunga o'xshash belgilarning kuy yoki ashulada tutgan o'rni, turli qiziqarli o'yinlar, topishmoqlar va rebuslar yordamida amalga oshiriladi.

Notalar bo'linishini o'quvchilarga o'rgatish ham musiqiy bilim darajasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu haqda fikr yuritishdan oldin qo'yidagi satrlar o'quvchilar diqqatiga havola etiladi:

Nota cho'zimlarini	Butun notada bordir
Darslarda bilib oldik,	Ikkita yarimtalik.
Butun, yarim, bir chorak	Yarim notada esa,

Nimchorak, o`n oltitalik.

Ikkita choraktalik.

O`quvchilar balandligi turlicha bo`lgan tovushlarni kuylash orqali tovushlar nomi, ularning chiziqlardagi o`rni, qanday o`lchov yoki usulda yozilganligini tushunib olishi mumkin.

Musiqiy savodxonlikka ega bo`lgan o`quvchi esa, eshitgan har bir musiqa asarini yaxshi tushunadi, qiynalmay o`rganadi hamda undan ma`naviy ozuqa oladi.

Musiqa o`quvchisi bolalarning ohangoshligini his etish qobiliyatini o`rganish uchun avvalo ularning maktabgacha olgan tarbiyasini o`rganish kerak bo'ladi. Eng avvalo bolalarga tanish bo`lgan qo`shiqlarni mashq qilish ushbu tadbirni amalga oshirishga yordam beradi. Tabiiyki, bolalarning ohangdoshlikni his etish qobiliyati turli xil bo'ladi. Mashqlar uch - to'rt darslardan boshlab, qobiliyatiga qarab uch guruhga bo'lib o'tkaziladi. Kichik mashqlarni kuylayotganda bolalarning individual -musiqiy qobiliyatini aniqlab o`rganish mumkin bo'ladi. Bu yerda individual xususiyat har bir o`quvchining musiqaga munosabati ovoz pardasining kuylash holati, nafas olish yo'llari, talaffuz ifodasi kabi xususiyatlar nazarda tutilayapti. Bu xususiyatlarning to'g'ri shakllanishida uchta guruhga bo'lib o'tkazish maqsadga muvofiq. Kuylash malakalarining ijobiy shakllanishiga milliy cholg'u asboblarning bevosita tahsiri muhim ahamiyatga ega.

Ko'pgina maktablarning musiqa darslarida doira, nog'ora, g'ijjak, tanbur, nay kabi o'zbek milliy cholg'u asboblardan kam foyalaniladi. Milliy cholg'ular ahamiyatini mukammal bilish, o`rganishga bo`lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi. Demak, mana shu cholg'u asboblardan ko'proq foydalanilsa kuylash malakali shakllanishi jarayonining natijasi bir muncha samarali bo'lar edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. D. Omonullayeva. Darsda xalq merosi o'rganish. Boshlang'ich ta'lim 2003y
2. Laylo Umurzoqova Baxtiyorovna "Роль культуры в человеке и обществе". 2021y
3. www.ziyonet.uz
4. www.lex.uz